

POSSIBLE ANSWERS FOR:

**XITSONGA XA RIRIMI RA VUMBIRHI
NHLAWULO WA LE HANSI
(Papila ra vumbirhi)**

XIYENGE XA A**XIVUTISO XA 1**

- 1.1 Makolo/ku ka u nga enerisiwi hi nchumu. (2)
- 1.2 - I xigwili
- xifumi/n'wa-nkumi (2)
- 1.3 Saleleni (2)
- 1.4 A Gemba vanhu va fa. (2)
- 1.5 Xifanyetana (2)
- 1.6.1 A ndzi pfumali nchumu (2)
- 1.6.2 E-e, a hi swona u vula leswaku vito ra munhu wa kona a nge ri boxi/vuli. (4)
- 1.6.3 (a) (2)
- 1.6.4 (a) (2)
- 1.7.1 Wo hi tirhile. A ndzi nga ta swi kota ku endla nchumu handle ka wena. (2)
- 1.7.2 (a) (2)
- 1.7.3 (b) (2)
- 1.7.4 Ku tala ka mavhengele a swi vuli nchumu – I swikweleti ntsena. (2)
- 1.7.5 Hi nkarhinyana (2)
- 1.8.1 I swilo leswi a swi tumbetiwiwe leswi nga ta vavisa nsati loko swi tiveka. (4)
- 1.8.2 Ya herisiwile mali yi nyikiwa vanhu ntsena. (4)
- 1.8.3 U ta vakeriwa rifumo ra yena, u ta ri tirhisa loko nkarhi lowu vuriweke wu fika. (2)

[40]

XIYENGE XA B**XIVUTISO XA 2**

- 2.1
- 2.1.1 Vutsongo byi ku tsongahata
- 2.1.2 Vukulu byi ku kurisa.
- 2.1.3 Vusiwana byi ku fuma
- 2.1.4 Mavondzo ya mbhonya tilo ra wena. (8)
- 2.2 Hi wena nwinyi/ku haxa (2)
- 2.3 Byi nga ku sivela ku vona Kanana wa wena/Byi nga ku sivela ku vona mbuyelo wa swiendlo swa wena leswinene. (2)
- 2.4 Hikuva swi nga ku sivela ku vona kule. (2)
- 2.5 Yi vula leswaku u nga siveleka ku tiva swo tala. (2)
- 2.6
- 2.6.1 Ina, hikuva a nga boxanga vito ra munhu. (3)
- 2.6.2 E-e, swa aka hikuva u komba vanhu mahanyele lamanene ni ku va tshikisa ku vondzokela van'wana (3)
- 2.6.3 Ina, u hi komba leswaku loko u ri munhu u nga titihlawulela ndlela leyi u nga hanyaka ha yona. (3)
- 2.6.4 Ina, loko u endla swo saseka u kuma hakelo yo saseka kasi loko u endla swo biha u kuma hakelo yo biha. (3)
- 2.7
- 2.7.1 Cinca vumunhu bya wena (2)
- 2.7.2 Tshika swo biha (2)
- 2.7.3 U ta rivaleriwa (2)
- 2.7.4 Ku ta va ni ntsako (2)
- 2.8 - Loko u endlile leswi faneleke ku va u swi endla
- Loko u hanya tani hi loko mutsari a lerisile leswi hi faneleke ku hanyisa xiswona (2)

- 2.9 Hi ku endla leswi mutsari a nge u fanele ku swi endla/Hi ku endla leswinene. (2)
(20)
[40]

XIYENGE XA C

XIVUTISO XA 3

- 3.1 Ina, wa ri fanela hikuva a va hluphekile (3)
- 3.2 Eka Ximunhwana (2)
- 3.3 A va pfumala swa le mandleni (2)
- 3.4 Swiambalo a vo hlakateriwa. (2)
- 3.5 A va funengela swiambalo leswi va swi ambaleke (2)
- 3.6 Lwangu ra kona a ri nga swi koti ku sivela mathonsi ya mpfula (2)
- 3.7 A hi swona, mutsari u ri a va tiphutsa kambe ku kufumela do! (3)
- 3.8 Hi swona, Muti wa ka Xitlakati a wu khiela evuswetini (2)
- 3.9 A hi swona, a va yi rhandza kambe a vo yi pfumala (2)
(20)
- 3.10.1 Kutani Kholani a hola (2)
U yisile n'wana exikolweni xo durha swinene (2)
- 3.10.2 A tikeriwa swinene ku hanya ni machangana ya ka Ximunhwana (2)
- 3.10.3 Ntombhi a lava n'wana wa yena a dyondzeka tani hi van'wana vanhu ku nga ri ku dyondzekela ku chavisa vanhu (2)
- 3.10.4 A nga va khensi hikuva u ri:
- (i) A va n'wi nyangatsa
 - (ii) A va phahla swikwembu swa thyaka ku ya hi yena
 - (iii) A a tikeriwa ku hanya ha vona
 - (iv) A va nga tivi xilungu
 - (v) A va tshamela ku nuha nyuku 2x2=(4)
- 3.10.5 Ina, u yisile n'wana exikolweni xa swikhumukani
- Ina, u vurile leswaku mali u na yona a nga yisa n'wana wa yena exikolweni xo durha swinene. (3)
- 3.10.6 I swigwili hikuva mutsari u ri xikolo xa Parkhurst a xi durha swinene a xo kota hi swikhumukani. (4)
- 3.10.7 E-e (1)
(20)
[40]

XIYENGE XA D**XIVUTISO XA 4****MFUWO WA –RIXAKA**

- 4.1 Hi mutsheketi (2)
- 4.2 Ndza tsheketa/ntsheketo wa sungula (2)
- 4.3 I vayingiseri (2)
- 4.4 Tsheketa hi yingisile (2)
- 4.5 (a) Ku nandzihisa ntsheketo. (2)
 (b) Ku wisisa vayingiseri leswaku va ta kota ku twisisa leswi landzelaka. (2)
 (c) Ku endlela leswaku vana va nga etleli. (2)
- 4.6 Nimadyambu hi nkarhi wa maxuxo (2)
- 4.7 Vakhegula (2)
- 4.8 Va kumeka minkarhi hinkwayo va tshamile ni vana (2)
- 4.9.1 Makhwada (2)
- 4.9.2 (a) Ku endla masalamusi
 (b) A ri n'anga (4)
- 4.9.3 e Rigudzwe (2)
- 4.9.4 A endla swo hlamarisa swinene (2)
- 4.9.5 A hi swona, va ha vulavula hi yena hambileswi a nga lova (4)
- 4.10 Hi mutsheketi (2)
- 4.11 Ndzi hetile ku tsheketa (2)
- 4.12 U dlayiseta ntsheketo, u endlela leswaku vana va nga etleli va lorha. (2)

[40]

XIYENGE XA 5**XIVUTISO XA 5**

- 5.1 Hi loko a tisola a tshamile a nga tivi lexi a nga xi endlaka (2)
- 5.2 Hi loko a ri eku xanisekeni swinene (2)
- 5.3 Swo endla vugangu (2)
- 5.4 Ina (2)
- 5.5 Hi swona, mana wa yena u ri loko a va ku munhu wa fa hi ku biwa ingi u nga ri kona wena (3)
- 5.6 U hlundzukise hi mahungu yo biha lama a ma tweke (2)
- 5.7.1 A nga lavi ku voniwa hi lava va n'wi tivaka (2)
- 5.7.2 Hi leswi a nga tivi lomu a yaka kona (2)
- 5.7.3 A va n'wi layile a nga twi (2)
- 5.7.4 A nga swi kotanga (2)
- 5.7.5 Ina, u tisorile a a swi vona leswaku ku va a tshike xikolo a hoxile (3)
- 5.7.6 Ina, u lava ku tlhelela exikolweni (3)
- 5.7.7 A endlela leswaku va nga swi vona leswaku a nyenga (2)
- 5.7.8 Hi swona, hikuva a nga lavi ku voniwa leswaku wa famba (3)
- 5.7.9 Swa fambelana hikuva u ri ndzi ta famba naro hambu a nga tivi lomu a ya kona (2)
- 5.7.10 U fambile hi bazi hikuva va ri u kongomile exitichini xa bazi (4)
- 5.7.11 Ku kuma mali a ta tlhelela exikolweni (2)

[40]